

Njegov grob je na novem pokopališču, za zidom, 42. oddelek, 8. vrsta, 8. grob. Grob je plačan do 1976, ima ozek kamnit okvir in majhno marmornato ploščo. V visoki travi, sklonjen skoraj do kolen, sem komaj razbral obledel napis:

Dr. Fran Eller
slovenski pesnik
1873—1956

Oton
Berkopec

Pesnik izpod Beskidov

Ko sem se lani v zgodnji pomladi s številnimi prijatelji udeležil v dvorani muzeja češke literature (Památník písemnictví) v nekdanjem staroslavnem samostanu premonstratencev na Strahovu proslave šestdesetletnice češkega pisatelja Josefa Srnadla in poslušal govore ljudskih umetnikov Jaroslava Seiferta, Viléma Závade, Jarmile Glazarove, kritika Jiříja Opelíka in drugih, mi je bilo hudo in sramoval sem se sam sebe: nenadoma sem se zavedel, kako slabo poznam delo pisatelja, s katerim se že desetletja družim in sodelujem, dognal sem naenkrat, da nisem bral njegovih knjig, ki so prevzele znamenite češke književnike Petra Bezruča, Karla Tomana, Karla Novega, Marijo Majerovo, Františka Hrubína (ta je bil eden od najbližjih Strnadlovih prijateljev) in literarne kritike Pavla Eisnera, Františka Buriánka in številne druge, ker so v njih našli umetniško, miselno in jezikovno bogastvo, kakršnega najdemo samo v delih velikih pisateljev. Prav ima Cankar: vsak dan srečuješ človeka, misliš, da ga do dna poznaš, nekega dne pa se prepričaš, da sta si bila le tujca. V svoje opravičilo pa moram navesti, da so najlepša Strnadlova dela izšla šele pred nekaj leti, torej med velikimi dogodki, ko smo brali skoro samo o tistem, kar nas je najbolj vznemirjalo. Prav to je tudi vzrok, da niso zbudila še večjega odmeva, kakor so ga, in da tudi nekoliko pozno predstavljam pisatelja, ki bi ga bili morali tudi Slovenci že prej poznati.

Josef Strnadel se je rodil v Trojanovicah pod Beskidi blizu mesta Ostrave in reke Ostravice, torej v kraju, ki ga poznamo iz Bezručevih Šlezkih pesmi, iz del Jarmile Glazarove, in s slik Ferdiša Duše, predvsem pa seveda s platen in ilustracij pesnikovega brata, ljudskega umetnika Antonina Strnadla, v deželi, ki si je skoro vse do zadnjega časa ohranila svojevrstne ljudske običaje in govorico — pa tudi revščino. Prebivalci Beskidov so bili stoletja drvarji, pozneje pa rudarji. Ostravski rudniki so iz njihovih koč, razsejanih po pobočjih Radhošta in po bregovih Odre in Ostravice, dobivali ceneno delovno moč, zato so lastniki rudnikov lahko tako hitro bogateli. Tudi Strnadlovi starši so bili revni, pa so kljub temu vzgojili kopicu otrok. Štirim sinovom so omogočili, da so študirali in uveljavili svojo izredno nadarjenost: dva sta pisatelja, eden slikar, najmlajši pa tekstilni strokovnjak. Josef je imel že kot deček tenak posluh in dovzetno oko ne le za naravne lepote, marveč tudi za ljudi in njihovo govorico in za življenje na vasi. Vse njegovo delo dokazuje, da si je že v zgodnji mladosti nabral velikansko

bogastvo doživetij in znanja. Že na srednji šoli se je zanimal za ljudske pesmi in pravljice, zlasti pa za običaje in narečje rodnega kraja. Zato ni nič čudnega, da se je na Karlovi univerzi posvetil študiju narodopisja in je že pred vojno izdal valaške kolede Nizdol po hribčku v Betlehemu (1937) in po vojni Dva strnada (1948) in V hlevcu na senu (1950). Pastirske ljudske pesmi pa je izdal v knjižici *Ovce, moje ovce* (1948). Plod njegovega zanimanja za etnografijo je navsezadnje tudi prevod armenske ljudske pesmi *Povest o Leninu* (1936), ki je doživela vrsto izdaj in nekaj strokovnih razprav. Prevajal pa je tudi iz nemške, francoske in poljske literature.

Ko so novembra leta 1939 nacisti, razjarjeni zaradi pouličnih demonstracij v Pragi, planili po čeških visokošolcih, jih veliko postreljali, stotine pa odvlekli v koncentracijska taborišča, je bil zaprt tudi Strnadel. Več kot leto dni je trpel v Sachsenhausnu pri Oranienburgu. Ob koncu vojne je stopil v uredništvo neke praške založbe, nato pa je bil leta 1951 imenovan za ravnatelja Knjižnice družbenih ved, pet let pozneje pa Slovanske knjižnice v Pragi, kjer sodeluje še danes.

V koncentracijskem taborišču se je Strnadel prepričal, kakšno vrednost in moč ima poezija, kaj pomeni človeku, ko mu je najhuje. Ker so nacisti v taborišču prepovedali kakršno koli branje, so si češki študentje na skrivaj zapisovali (papir in koške svinčnikov so kradli pri delu, nekaj pa so pretihotapili že ob prihodu v taborišče) tiste pesmi, ki so jim bile najljubše in so jih znali na pamet. Tako je nastala nenavadna zbirka češke in svetovne poezije, kakršne ni menda v nobeni drugi literaturi. Krožila je iz rok v roke, skoro vsi jetniki so jo brali in se na pamet naučili večino pesmi, ki jih sami še niso znali. Po vojni je Strnadel to »čitanko iz Oranienburga« izdal pod zgovornim naslovom *Kruh poezije* (Cléb poezije, 1946).

Strnadlova izvirna leposlovna dela so izšla pretežno po vojni. Pred vojno je najbrž nastala samo mladinska knjiga *Leto pod gorami* (Rok pod horami, 1945), ki je še v tesni zvezi z njegovo narodopisno dejavnostjo in v kateri pripoveduje o življenju rojstne vasi in o svoji mladosti. V svetovni literaturi je lepo število romanov in povesti, tudi mladinskih, katerih dejanje se dogaja na ozadju štirih letnih časov in je odvisno od njih, toda Strnadlova pripoved je le nekaj svojevrstnega: v pesniški besedi (za njeno lepoto se ima, kot smo že omenili, zahvaliti rodnemu kraju) in z globokim poznavanjem narave in življenja svojih rojakov, pa tudi psihologije otrok, nam niza dogajanje na vasi pod beskidskimi hribi od pomladi do zime, pri tem pa nevsiljivo in mehko vpleta v pripoved opis ljudskih običajev, zlasti otroških iger, pesmice in pod. Tudi njegovi knjigi *Odgнал sem ovce tja na Javornik* (Vyhнал jsem ovečky až na Javorníček, 1963) in *Zamrznen studenček* (Zamrzlá studánka, 1969), namenjeni predvsem mladini, sta plod pisateljevega poznavanja valaške folklore, zlasti ljudskih pravljic in pripovedk s podnožja Beskidov. Pisatelj je samo uporabil njihove motive in na podlagi njih ustvaril izvirna dela velike umetniške vrednosti.

Lepota rodnega kraja in ljubezen do njega se zrcali skoro v vseh Strnadlovih knjigah (»Dom je središče sveta. Najslajši in najlepši kraj na zemlji. Tu je pribežališče vseh naših misli in vseh spominov od otroških let do groba.«), tudi v psihološko težkih prozah, v odmevih groze in trpljenja v taborišču in v meditacijah o eksistenci človeka, o problemih življenja in smrti, ki nas nenehno mučijo, kakršne so zlasti v zbirki *Grenka trava* (Hořká tráva, 1969). Strnadel ima — in to je zanj značilno — izredno dober spo-

min. Spominja se vsega, kar je kdaj v življenju videl ali slišal, kot otrok, kot deček in kot mlad mož, vsaka bolečina je zapustila zarezo v njegovem srcu, vsaka lepota melodijo, ki se oglašča, ko mu je najhuje: v taborišču se vsak trenutek vrača v svoj rojstni kraj, podoživlja dogodke iz mladosti, pozneje pa, ko je zopet svoboden, se v mislih neprestano vrača za bodečo žico. Spomin je sreča in bolečina, spomin je smehljaj in solza.

Črna solza (Černá slza, 1966) je dal Strnadel naslov svoji zbirki črtic, ki predstavlja nekak mejnik na pisateljevi razvojni poti, prehod iz prvega obdobja, ko ga je navdihovala folklor domačega kraja, v drugo, v katerem je našel svoj lastni umetniški izraz. V Črni solzi je še ves doma pod Radhoštom, čeprav ne more prek vsega, kar je doživel v taborišču. Tudi v knjigah Noč za petami (Noc v patách, 1969) in Noč je vlak, ki pelje domov (Noc je vlak, který jede domů, 1969) podoživlja vojno in strahotno kalvarijo taborišča, medtem ko je v njegovih zadnjih delih vse več bolečine od iskanja in spoznanj. Knjiga Grenka trava ima podnaslov Variacije na motiv časa, življenja in smrti. Čas je, kot pravijo, zdravnik, je pa tudi rabelj in zaveznik smrti. Je tolažnik, toda v njegovi utehi lahko razberemo minute, ki »trdo kakor kaplje srebrne skozi temine črne . . . bijo« (Župančič). Razen nekaj uvodnih črtic v prozi — ne, to ni proza, marveč čudovite pesmi v prozi — je vsa Grenka trava posvečena smrti pisateljevih staršev. Tako kot je na vasi vse nekam samo po sebi razumljivo, sta tudi smrt matere in očeta ter njen pogreb preprost in razumljiv dogodek. In vendar, ko preberemo te, z bolečino pisane stavke, to iskreno izpoved umetnika, nas prevzame huda žalost, kakor bi se pravkar vrnili s pogreba svoje lastne matere. Vsaka od omenjenih Strnadlovih knjig, najbolj pa Grenka trava, nas sili k premišljevanju in razglabljanju o usodi človeka in sveta; to je dokaz, da je Strnadel, čeprav ves v spominih na preteklost, izrazito sodoben pisatelj. Sodoben po vsebini in po obliki svojih del. Njegovi stavki so vedno taki, kakršne zahteva vsebina, vedno v tesni zvezi z njo: včasih kot kratki potočki, včasih pa kot reke, ki so se razlile čez bregove. Njegov jezik je lep in bogat, tako bogat, da je presenetil celo največje mojstre češke besede. Njegovi popisi niso stereotipni, vedno išče novo, nekaj, česar še drugi niso opazili, in nov izraz za to.

Čeprav je češka kritika sprejela Strnadlova dela s priznanjem in ocenila zlasti njegov nov, izviren pogled na svet in na stvari krog nas in v nas, vendar se ji ni vse doslej posrečilo uvrstiti tega svojevrstnega pisatelja v sodobni češki literaturi na tisto mesto, kamor spada in kakršnega si zasluži. Strnadel je pesnik, lirik, (v marsičem zelo soroden Františku Halasu in Františku Hrubínu in vendar tako različen od njiju), čeprav ni doslej izdal nobene pesniške zbirke. To razodeva tako rekoč vsaka stran njegovega dela. Sicer pa, kaj bi to posebej naglašali: vsak pravi umetnik, najsi piše romane in novele ali slika in teše v kamen, mora biti pesnik ali še bolje povedano: mora imeti srce in oči pesnika. Samo pesnik ima v rokah zlat ključ do skrivnosti prave lepote. Pri branju Strnadlovih del pa imaš občutek, da je njihov avtor pesnik, pripovednik, slikar in glasbenik obenem. Le redkokdaj namreč srečamo umetnika s tako globokim čustvom, s takim občutkom za barve in s poslušom za melodijo besede. Zato ne bodo Strnadlova dela nikoli branje za tiste ljudi, ki iščejo v knjigah samo razvedrila in zabave. Kdor pa je nagnjen k premišljevanju in kogar vznemirja sodoben svet, bo našel v njem veliko, morda več kot pri marsikakem znanem današnjem pisatelju.